

Lausuntopyyntö STM 2015

1. Vastaajatahon virallinen nimi

Vastaajien määrä: 1

Nimi

- SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

2. Vastauksen kirjanneen henkilön nimi

Vastaajien määrä: 1

Nimi

- Erityisasiantuntija Ulla Kiuru

3. Vastauksen vastuuhenkilön yhteystiedot

Vastaajien määrä: 1

Nimi	Asema organisaatiossa	Matkapuhelin	Sähköposti
Vertti Kiukas	Pääsihteeri	040 592 4287	vertti.kiukas@soste.fi

4. Lausuntopyyntöä käsittelevä päivämäärä toimitilimessä

Vastaajien määrä: 1

22.01.2016

5. Toimielimen nimi

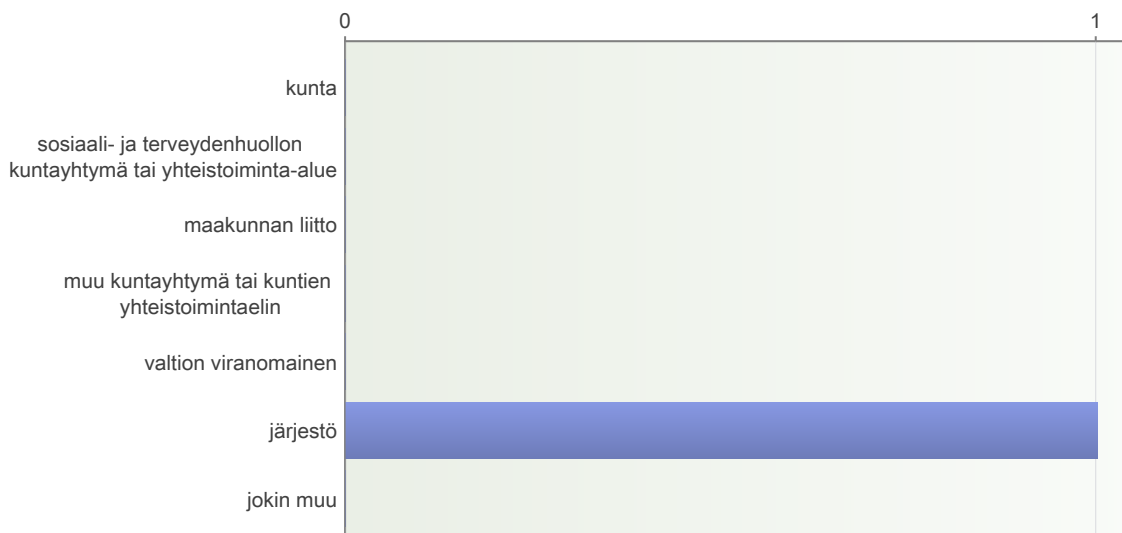
Vastaajien määrä: 1

Nimi

- SOSTEn johtoryhmä

6. Onko vastaaja

Vastaajien määrä: 1

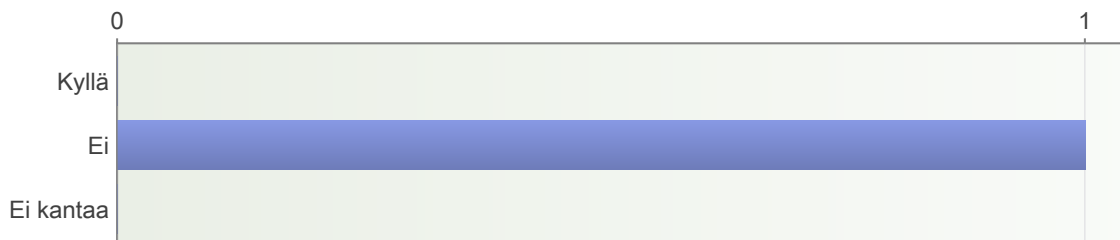

7. Kunta numero tilastokeskuksen luokituksessa

Ei vastauksia.

8. 1. Hallituksen aluejakolinjauksen mukaan perustettavat itsehallintoalueet muodostetaan maakuntajaon pohjalta. Onko nykyinen maakuntajako oikea peruste itsehallintoalueiden muodostamiselle?

Vastaajien määrä: 1

9. 2. Voitte perustella edellistä vastaustanne.

Vastaajien määrä: 1

- SOSTE viittaa kysymyksen 5 vastauksiin.

10. 3. Tämä kysymys vain kuntien valtuustoille: Hallituksen aluejakolinjauksen mukaan perustettavat itsehallintoalueet muodostetaan maakuntajaon pohjalta. Minkä nykyisen maakunnan pohjalta muodostettavaan itsehallintoalueeseen kuntanne katsoo perustelluksi kuulua? (liite: Manner-Suomen maakunnat)

Ei vastauksia.

11. 4. Voitte perustella edellistä vastaustanne.

Ei vastauksia.

12. 5. Itsehallintoalueet järjestävät sote-palvelut joko yksin tai lailla säädettyjen kolmen itsehallintoalueen täytyy järjestää palvelut yhdessä sopimalla toisen itsehallintoalueen kanssa. Sosiaali- ja terveydenhuollossa on jatkossa maassa 15 selkeää alueellista kokonaisuutta, joilla sote-palvelut järjestetään. Miten arvioitte tehtyä ratkaisua?

Vastaajien määrä: 1

- Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuuden, hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamisen sekä kustannusten hillinnän kannalta on tärkeää, että sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus toteutetaan nyt suunnitellussa aikataulussa. Hallituksen päätös 18 itsehallintoalueesta ja 15 sote-alueesta on selkeä parannus nykytilanteeseen, jossa sote-palveluita järjestää noin 150 eri tahoa. Kuitenkaan 18/15-malli ei ole kansalaisen kannalta selkein mahdollinen, eikä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen näkökulmasta optimaalisin ratkaisu. Päätöksessä ohitettiin useiden alan asiantuntijoiden näkemyksiä, joista monet ehdottivat sote-alueiden määräksi vähempää kuin mihin Suomen hallitus päätyi.

SOSTE korostaa, että sote-alueiden on oltava tarpeeksi vahvoja niin toiminnallisesti kuin taloudellisesti, jotta niiden päätöksenteossa pystytään tekemään ihmisten kannalta parhaimmat ja kustannusvaikuttavimmat ratkaisut. On tärkeää, että uudistuksessa syntyvät rakenteet ovat hallinnollisesti ja toiminnallisesti selkeitä. Palvelut on pystyttävä järjestämään mahdollisimman yhdenvertaisesti ja asukkaiden kielelliset oikeudet turvaten.

SOSTE pitää hyvänä, että itsehallintoalueiden on mahdollista tehdä keskinäistä yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollossa, jos ne arvioivat kantokykynsä riittämättömäksi. Myös kriisimenettely on kannatettava ratkaisu, jos itsehallintoalue ei pysty turvaamaan kustannusvaikuttavia palveluita asukkailleen. Itsehallintoalueiden kantokykyä ja asiakkaan saamaa palvelujen laatua on seurattava ja arvioitava säännöllisesti, jotta tarpeellisia järjestämiskorjauksia pystytään tulevaisuudessa tekemään.

Valtioneuvoston yhdessä itsehallintoalueiden kanssa sopimassa järjestämispäätöksessä määritellään sosiaali- ja terveydenhuollon julkinen palvelulupaus. Valtion taloudellinen tilanne sekä väestön ikääntyminen haastavat miettimään eri toimijoiden vastuita palvelujen rahoittamisessa. SOSTEn mielestä kansalaisten yhdenvertaisuuden turvaamiseksi on tarkkaan määriteltävä, mihin julkisesti rahoitettuihin palveluihin ja hoitoihin kansalaiset ovat oikeutettuja. Vain siten voidaan sopia eri toimijoiden välisestä työnjaosta, kehittää palveluja ja suunnitella rahoitusratkaisuja.

Kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa itsehallintoalueiden järjestämiin palveluihin ei pidä rajata vain kerran neljässä vuodessa pidettäviin vaaleihin. On mietittävä, miten asiakaskokemukset arjen palvelutilanteista saadaan dokumentoitua ja hyödyttämään palvelujen kehittämistä. Erilaisille asiakasryhmille on oltava käytössä räätälöityjä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Sote-uudistus on iso haaste sekä ylimmälle että keskitason johdolle. Johtamista on tuettava kattavalla ja jäsennellyllä ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin tilaa koskevalla tiedolla sekä riittävällä kansallisella ohjauksella. Sote-johtoon tarvitaan innostuneita ja motivoituneita ihmisiä, jotka ovat valmiita viemään uudistuksen

käytännön toimintaan.

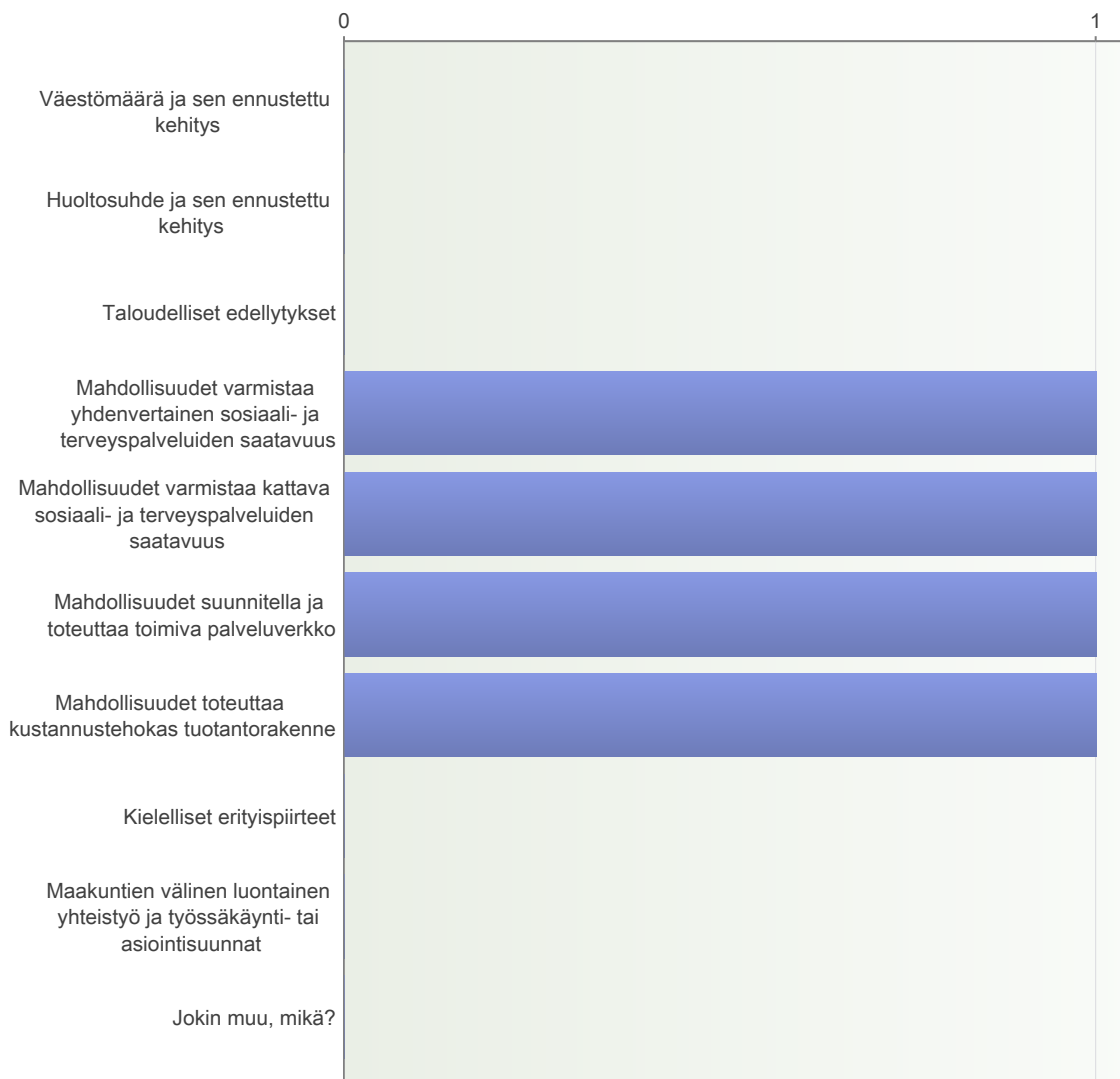
Uudistuksen onnistumiseksi on saatava aikaan uutta tekemisen kulttuuria, hyvien käytäntöjen levittämistä ja niiden juurruttamista. Mikäli tässä onnistutaan hyvin, uudenlaiset toimintatavat ja orientaatio lisäävät henkilöstön motivaatiota, mikä puolestaan näkyy laadukkaina palveluina ja kansalaisten hyvinvoinnin lisääntymisenä. Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio vähentää niin ikään osaoptimoitua ja kannustaa kustannusvaikuttavuuden nykyistä parempaan seurantaan ja tavoitteluun.

SOSTE korostaa seuraavia asioita:

- Itsehallintoalueiden on oltava tarpeeksi vahvoja sekä toiminnallisesti että taloudellisesti yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi. Sote-alueiden määrää on voitava tarkastella sen valossa, kuinka hyvin ne pystyvät järjestämään asukkaidensa palvelut.
- SOSTE kannattaa julkisen vastuuta sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa. Järjestöjen ja julkisen vallan kumppanuutta on vahvistettava kehittämistyössä ja asiakkaan kuulemisessa.
- Vahvalla valtion ohjauksella voidaan välttyä haitalliselta osaoptimoinnilta, päällekkäisiltä investoinneilta ja tehdä kokonaisuuden kannalta järkeviä ratkaisuja järjestämissä päätöksistä sopiessa.
- On tärkeää saattaa perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoito yhteen, samoin lisätä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon yhteistyötä niissä kysymyksissä, joissa se on tarkoituksenmukaista.
- Julkinen palvelulupaus on tärkeä määritellä huolellisesti ja riittävän ajoissa, jotta eri toimijoiden (julkinen, yksityinen, kolmas sektori, ihmisen oma vastuu) roolit selkiytyvät ja ne pystyttäisiin ottamaan huomioon sote-uudistuksen valmistelussa ja käytännön toteutuksessa. Hallitusohjelmassa palvelulupauksen määrittelyyn luvattu vuosi 2018 on liian myöhään.
- Hankinnoissa on kiinnitettävä huomiota laatuun ja asiakaskokemuksiin, ei pelkästään hintaan.
- Lähtökohtana on oltava tiedolla johtaminen. Ihmisten hyvinvointia on ennakoitava, seurattava ja arvioitava säännöllisesti sekä muutosvaiheessa että järjestämislain tultua voimaan.
- Palvelurakennetta on kehitettävä myös potilasturvallisuuden ja asiakkaiden saaman palvelun laadun vahvistamisen näkökulmasta. Suuremmat yksiköt mahdollistavat osaamisen keskittämisen ja erikoistumisen vaativiin tilanteisiin.
- Tulevaan järjestämislakiin on kirjattava selkeästi asiakkaiden näkemysten huomioon ottaminen. Erilaisten asiakasryhmien osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien järjestämisen on oltava velvoittavaa.

13. 6. Minkä kriteerien perusteella tulisi päättää siitä, mitkä kolme itsehallintoaluetta järjestävät sosiaali- ja terveyspalvelut muiden itsehallintoalueiden kanssa? Voit valita yhden tai useampia

Vastaajien määrä: 1

14. 7. Itsehallintoalueet tulevat tarvitsemaan yhteistyökumppaneita palveluiden järjestämisessä. Mikä tai mitkä ovat alueellenne luontaiset yhteistyösuunnat?

Ei vastauksia.

15. 8. Jos se itsehallintoalue, johon katsotte kuntanne kuuluvan, osoittautuu myöhemmin tehtävän päätöksen johdosta sellaiseksi itsehallintoalueeksi, joka ei vastaa itsenäisesti sote-palvelujen järjestämisestä, onko sillä vaikutusta kunnan kantaan siitä, mihin itsehallintoalueeseen kunnan tulisi kuulua?

Ei vastauksia.

16. 9. Voitte perustella edellistä vastaustanne.

Ei vastauksia.

17. 10. Hallituksen linjauksen mukaan itsehallintoalueille osoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi 1.1.2019 lähtien seuraavat tehtävät: pelastustoimen tehtävät, maakuntien liittojen tehtävät ja ELY-keskusten alueellisen kehittämisen tehtävät sekä lisäksi mahdollisesti ympäristöterveydenhuolto. Mitä muita tehtäviä olisi mielestänne tarkoituksenmukaista siirtää itsehallintoalueille?

Vastaajien määrä: 1

- Itsehallintoalueiden tulevia tehtäviä mietittäessä on syytä huomioida myös työllisyyspalvelut ja niiden järjestämisvastuu. Laajasti ymmärrettynä työllisyyspalveluiden kokonaisuus muodostuu työvoima- ja yrityspalveluista sekä sosiaali- ja terveystyöpalveluista, kuten kuntoutuksesta. Tällä hetkellä työllisyyspalveluita järjestävät sekä valtio että kunnat. Kun sosiaali- ja terveystyöpalveluiden järjestämisvastuu siirtyy kunnilta itsehallintoalueille, myös muiden työllisyyspalveluiden rahoitus- ja järjestämisvastuun siirtoa valtiolta ja kunnilta itsehallintoalueille on syytä harkita. Mahdolliseen siirtoon liittyisi työmarkkinatuen maksuvastuun siirto itsehallintoalueille tai kokonaan valtiolle. Myös monialaisten työvoiman palvelukeskusten (TYP) suhde itsehallintoalueisiin tulisi selvittää.

Keskeistä työvoimapalveluiden järjestämisessä on sektorirajat ylittävä yhteistyö, eri palveluiden saumaton toiminta, tiedonkulku toimijoiden välillä sekä työvoimapalveluiden kokonaisuuden laadukas johtaminen. Vaikka järjestämisvastuu työllisyyspalveluista siirtyisi itsehallintoalueille, työllisyyspalveluita - muun muassa työpajatoimintaa - voisivat jatkossakin tuottaa sekä järjestöt että kunnat esimerkiksi elinkeinotoimen osana. Itsehallintoalueet, kunnat ja järjestöt muodostaisivat näin ollen työllisyyspalveluissa samanlaisen yhteistyöverkoston kuin hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä.

SOSTEn mielestä uudistuksessa tulisi tässä vaiheessa kuitenkin keskittyä sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja sen kuntoon saattamiseen. Sosiaali- ja terveystyömenot kattavat noin puolet kuntien menoista ja ovat siten hyvin suuri kustannuserä. Sen lisäksi, että sote-uudistus myllertää järjestämis- ja tuotantorakenteita ja lisää asiakkaan valinnanvapautta, muuttaa se myös sote-palvelujen rahoitusta. Sote-uudistus vaatii rakenteilta ja ihmisiltä suuria ponnistuksia.

Vaarana on, että useiden muiden tehtävien liittäminen itsehallintoalueuudistukseen heikentää sote-uudistuksen onnistumista. Tässä tilanteessa tulisi keskittyä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamiseen ja kun se on saatu varmemmalle pohjalle, tarttua muihin kysymyksiin.

SOSTE korostaa seuraavia asioita:

- Itsehallintoaluejaossa ja sote-alueiden muodostamisessa on ensisijaisesti keskityttävä sosiaali- ja

terveydenhuollon järjestämisen, tuotannon ja rahoituksen kysymyksiin.

•Uudistuksissa tulee pyrkiä luomaan eheitä hallinto- ja palvelukokonaisuuksia, joissa tuottavuus ja palvelujen tuloksellisuus kasvavat ja asiakkaan palvelut paranevat.

18. 11. Millä keinoin tulisi varmistaa itsehallintoalueiden ja kuntiin jäävien tehtävien välinen yhteys hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä?

Vastaajien määrä: 1

- Itsehallintoalueiden ja kuntien välisen yhteistyön terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä on toimittava käytännössä ja vuorovaikutuksen on oltava jatkuvaa. Tämä edellyttää pysyviä yhteistyörakenteita ja riittäviä henkilöstöresursseja hyvinvointia ja terveyttä edistävään työhön 1) itsehallintoalueille ja 2) kuntiin sekä 3) niiden välille.

Itsehallintoalueilla tarvitaan esimerkiksi alueellisia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaattoreita ja verkostoja. Näiden tehtävänä olisi huolehtia muun muassa yhteistyön edellytyksistä ja tiedonkulusta, eri tasoilla tehtävän hyte-työn yhteensovittamisesta sekä kuntakohtaisen ja alueellisen tiedon kokoamisesta päätöksenteon tueksi.

Kunnille on turvattava riittävät resurssit hyvinvointia ja terveyttä edistävän työn tekemiseen. Lisäksi on varmistettava, että järjestöillä on mahdollisuudet ja resurssit toimia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Järjestöillä on tärkeä rooli tehtävissä, jotka jäävät kunnille. Kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä on systemaattisesti edistettävä ja hyödynnettävä palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. On kehitettävä pysyviä yhteistyö- ja kumppanuusrakenteita paikalliselle tasolle.

Hyvinvointia ja terveyttä edistävän työn resursointi on nostettava erityisen huomion kohteeksi. Kun määritellään julkista palvelulupausta ja tarkastellaan julkisen talouden menopaineita, muiden kuin julkisen vallan tai kuntien järjestämivastuulla olevien palvelujen tai tarjottavan tuen ja avun tuottamisen rahoituskysymykset voivat jäädä marginaaliin. Kunnille on luotava valtionosuusjärjestelmän uudistuksella selkeät taloudelliset kannustimet asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.

Yhtenä mahdollisuutena olisi sitoa avustukset/rahoitus kunnan ja itsehallintoalueiden tarjoamiin hyvinvointia ja terveyttä edistäviin toimiin sekä niiden vaikutuksiin.

SOSTE korostaa seuraavia asioita:

- Itsehallintoalueen ja siihen kuuluvien kuntien on tehtävä yhteistyötä asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Pitkäjänteinen yhteistyö vaatii resursseja ja pysyviä yhteistyörakenteita (esim. hyte-koordinaattoreita ja – verkostoja) niin paikalliselle tasolle kuntiin kuin kuntien ja itsehallintoalueiden välille.
- Hyten tulisi olla kunnan avainprosesseja. Vain siten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen merkitys ennaltaehkäisevänä, väestön toimintakykyä ylläpitävänä sekä raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarpeen kasvua jarruttavana toimintana ymmärretään.
- Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen seurantaa, arviointia ja raportointia on jatkuvasti kehitettävä ja hyödynnettävä.

19. 12. Vapaamuotoisia huomioita hallituksen aluelinjauksesta.

Vastaajien määrä: 1

- Julkisten toimijoiden lisäksi ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä sote-palveluiden tarjoamiseen tarvitaan järjestöjä. Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat yhteiskunnassamme selkeä lisäarvo. Järjestöissä on 1,3 miljoonaa jäsentä, 0,5 miljoonaa vapaaehtoista, 260 000 vertaistukijaa ja 30 000 ammattilaista. Sote-uudistuksen suunnittelussa ja toteutuksessa järjestöjen roolia ei voi ohittaa.

Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on pitkät perinteet palvelujen ja muun tuen kehittäjinä. Tyypillisiä järjestöjen palveluja ovat monenlaiset asumispalvelut, lasten päivähoito ja eri ryhmien päivä- ja työtoiminta sekä kuntoutuspalvelut. Vuonna 2014 järjestöjen osuus sosiaalipalvelujen arvonlisäyksestä oli kansantalouden tilinpidon mukaan 14,1 prosenttia ja terveydenhuollon arvonlisäyksestä 2,8 prosenttia.

Jotta palvelut parhaimmalla tavalla palvelisivat ihmisten tarpeita, on niiden suunnittelussa ja toteutuksessa kuunneltava palvelujen käyttäjiä. Sote-järjestöjen kautta saadaan esille sosiaali- ja terveyspalvelujen erilaisten käyttäjien ja käyttäjäryhmien kokemuksia ja näkökulmia. Palvelusuunnittelussa on tärkeä kuunnella palvelun käyttäjän toiveita ja hyödyntää esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden tietoa tai asiakasraatien näkemyksiä.

Järjestöjä ei kuitenkaan pidä nähdä sellaisena voimavarasektorina, joka paikkaa julkisen sektorin rahoitusvajeita. Yhteiskuntaa ja palveluja on kehitettävä yhteistyössä. Järjestöjen toiminta täydentää tätä kokonaisuutta.

SOSTE korostaa seuraavia asioita:

- Järjestöjen tuomaa lisäarvoa ei voi ohittaa sote-uudistuksessa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen edustajia on kuultava valtakunnan tason rakennetyössä ja otettava mukaan kunkin alueen sote-uudistusta valmisteleviin ja toteuttaviin asiantuntijaryhmiin.
- Järjestölähtöisen palvelutuotannon mahdollisuudet on turvattava (esimerkiksi hankinnoissa jakamalla isompia kilpailutuksia pienempiin osiin tai valinnanvapausjärjestelmässä hyväksymällä tuottajiksi kaikki kriteerit täyttävät palveluntarjoajat).
- Palvelujen suunnittelussa on kuunneltava asiakkaan tarpeita, hyödynnettävä kokemusasiantuntijoiden tietoa sekä järjestettävä laajempia asiakaskuulemisia (esim. asiakasraateja).

20. 13. Vapaamuotoisia huomioita hallituksen rahoituslinjauksesta.

Vastaajien määrä: 1

- Rahoitusratkaisulla on ensisijaisesti pyrittävä sosioekonomisten terveyserojen kaventamiseen. Rahoitusratkaisussa on turvattava alueiden yhdenvertaiset mahdollisuudet järjestää asukkaidensa palvelut ja että alueiden väliset erot eivät saa kasvaa liian suuriksi.

Monikanavarahoituksen purkamisessa on myös vähennettävä haitallista osaoptimointia. Rahoitusratkaisujen on oltava kustannusvaikuttavuuteen kannustavia ja ratkaisuilla on huolehdittava palvelujen tuotantorakenteen kustannustehokkuudesta.

Sote-rahoitus on mahdollista toteuttaa esimerkiksi valtion tuloverotuksen kautta, erillisellä sote-verolla tai sava-maksuja nostamalla ja samanaikaisesti kunnallisveroprosentteja alentamalla. Alueen oman verotusoikeuden hyödyt ja haitat on myös tarkoituksenmukaista selvittää alueiden itsehallinnon vahvistamisen näkökulmasta.

Sote-alueen rahoituksessa voisi olla kannusteita. Ne voisivat perustua ihmisen koko palveluketjun onnistumiseen, tuotettuun laatuun sekä yhteisiin mittareihin esimerkiksi potilasturvallisuudesta. Asiakkaan polkua tulisi mitata sairastumisesta paranemiseen tai kuntoutukseen, eikä katsoa tilannetta yksittäisinä käynteinä.

Sote-uudistuksen toimeenpanovaiheessa on pidettävä huoli riittävästä taloudellisesta liikkumavarasta, jotta uudet rakenteet sekä toimintamallit saadaan tehokkaasti käyttöön. Kustannussäästöjä on haettava ensisijaisesti pitkällä aikavälillä.

Valinnanvapauslainsäädäntö osaltaan liittyy rahoitusratkaisuihin ja siksi niitä on tarkasteltava rinnakkain.

Asiakkaan valinnan mahdollisuus on turvattava yhtenäisillä palveluiden laatuperusteilla ja valintaa tukevalla julkisella tiedolla. On varmistettava, että valinnanvapaus toteutuu koko maassa.

SOSTEn mielestä asiakkaan valinnanvapauden laajentamista on katsottava siitä näkökulmasta, miten se nopeuttaa hoitoon ja hoivaan pääsyä ja lisää yhdenvertaisuutta sekä saa aikaan tervettä kilpailua tuottajien kesken palvelujen laadun parantamiseksi. On tarkkaan määriteltävä, missä sosiaali- ja terveyspalveluissa valinnanvapaus on mahdollinen. On myös huomioitava ihmisten erilaiset mahdollisuudet ja kyvyt tehdä valintoja.

Valinnanvapauden piiriin kuuluvien palvelujen hinnoittelu on tehtävä oikein ja huolella. Palvelujen järjestäjällä olisi luonteva rooli hyväksyä niin julkiset kuin yksityiset palveluntuottajat yhtenäisellä ja tasapuolisella menettelyllä. Jos hoidosta ja hoivasta maksettavat korvaukset ovat kaikille tuottajille samansuuruiset, oikein mitoitettu ja "raha seuraa potilasta" hänen valitsemaansa hoito- tai hoivayksikköön, on tuottajilla kannusteet kilpailla ensisijaisesti palvelujen laadulla ja asiakkailta aito valinnanvapaus.

Jos palvelujen hinnoittelu onnistuu oikein, julkiset kustannukset eivät karkaa käsistä ja tuottajat eivät voi tehdä kohtuuttomia voittoja. Järjestelmää kehitettäessä on löydettävä toimiva tasapaino valintojen ja niiden aiheuttamien kustannusten välillä.

SOSTE korostaa seuraavia asioita:

- Rahoitusratkaisussa on turvattava alueiden yhdenvertaiset mahdollisuudet järjestää asukkaidensa palvelut ja että alueiden väliset erot eivät saa kasvaa liian suuriksi.
- Kustannusten hillitsemisen näkökulmasta sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio on toteutettava erityisesti niiden ihmisten kohdalla, jotka käyttävät eniten palveluja.
- Asiakasmaksujen on oltava kohtuullisia ja nykyiset maksukatot on yhdistettävä.
- Valinnanvapauden piirissä toimiville palveluntuottajille on määriteltävä tarkat ja yhdenmukaiset laatukriteerit. Kaikki ne palveluntarjoajat, jotka täyttävät kriteerit, on hyväksyttävä palveluntuottajiksi.
- Valinnanvapauden laajentamisessa on turvattava palveluketjut sekä sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio.
- Paljon palveluja käyttävän kansalaisen palvelukokonaisuus on oltava suunniteltu ja koordinoitu, sille pitää määritellä yksi vastuutaho ja tiedon täytyy kulkea palveluntuottajien ja vastuutahon välillä.
- Valinnanvapauslainsäädäntöä laadittaessa on huomioitava, että kaikki eivät ole kykeneväisiä valitsemaan. Palveluohjauksen rooli korostuu ja sille on varattava riittävät resurssit.
- Palvelukokemuksia sekä muuta palveluntuottajiin liittyvää dataa on pystyttävä vertailemaan avoimesti aidon valinnanmahdollisuuden varmistamiseksi.